



## Pataisos įstaigos

*Ištrauka iš Antrosios bendrosios ataskaitos,  
paskelbta 1992 m.*

44. Pirmiausia reikėtų pabrėžti, kad inspektuodamas pataisos įstaigą CPT turi ištirti daugelį klausimų. Aišku, jog ypatingas dėmesys kreipiamas į bet kokius teiginius, kad personalas netinkamai elgiasi su kaliniais. Tačiau visi laikymo pataisos įstaigoje sąlygų aspektai yra svarbūs CPT pagal jam suteiktus įgaliojimus. Netinkamas elgesys gali pasireikšti įvairiomis formomis, iš kurių daugelis gali nebūti tyčinėmis, o susidaryti dėl organizacinių nesėkmių arba nepakankamų išteklių. Todėl CPT yra svarbus bendras gyvenimo pataisos įstaigoje lygis, kurį didele dalimi apsprendžia kaliniams siūloma veikla ir bendra kalinių ir darbuotojų santykių būklė.

45. CPT atidžiai stebi pataisos įstaigoje vyraujančią atmosferą. Skatinant konstruktyvius, o ne konfrontaciją pagrįstus santykius tarp kalinių ir darbuotojų, mažėja bet kurio kalėjimo aplinkai būdinga įtampa ir tuo pačiu metu žymiai mažėja smurto atvejų ir netinkamo elgesio kalinių atžvilgiu tikimybė. Trumpai tariant, CPT pageidauja įsitikinti, kad priežiūrą ir kontrolę lydi bendravimas ir rūpinimasis. Tokia praktika toli gražu nekelia grėsmės pataisos įstaigos saugumui, o gali žymiai jį sustiprinti.

46. Perpildymas - tai ne mažiau svarbus CPT įgaliojimų aspektas. Visoms pataisos įstaigos tarnyboms ir veiklai bus padarytas neigiamas poveikis, jei bus reikalaujama sutalpinti daugiau kalinių, nei buvo numatyta; bendras gyvenimo pataisos įstaigoje lygis (gal būt net ir žymiai) kris. Be to, pataisos įstaiga arba tam tikra jos dalis gali būti taip perpildyta, kad tai savaime yra nežmonišku ir žeminančiu elgesiu fizine prasme.

47. Tinkama veiklos programa (darbas, mokslas, sportas, t.t.) yra ypatingai svarbi kalinių gerovei. Šis teiginys tinka visoms pataisos įstaigoms: tiek toms, kuriose laikomi nuteistųjų, tiek ir toms, kuriose teismo laukia kardomi asmenys. CPT pastebėjo, kad daugelyje tardymo izoliatorių ypatingai stinga veiklos. Režiminės veiklos organizavimas tokiose įstaigose, kuriose pakankamai didelė jose laikomų asmenų kaita, nėra svarbiausias dalykas. Aišku, kad net negali būti kalbama apie tokias individualias programas, kurias galima taikyti laisvės atėmimo įstaigoje kaliniams nuteistiesiems. Tačiau, kad ir kokios geros bebūtų materialinės sąlygos kamerose, kaliniai negali būti laikomi jose užrakinti savaitėmis ar net mėnesiais. CPT nuomone, turėtų būti stengiamasi užtikrinti, kad tardymo izoliatoriuose esantys kalinamieji galėtų didelę dienos dalį (8 ar daugiau valandų) praleisti ne kamerose ir užsiimti įvairia naudinga veikla. Aišku, kad laisvės atėmimo įstaigų, kuriose bausmę atlieka nuteistieji, režimai turėtų būti dar švelnesni.

48. Ypatingas dėmesys turėtų skiriamas buvimui lauke. Reikalavimas, kad kaliniams mažiausiai vieną valandą per dieną būtų leidžiama būti lauke, yra pripažįstamas kaip pagrindinė jų teisė; (pageidautina, kad lauke būtų užsiimama įvairesne veikla). CPT norėtų pabrėžti, kad visi be išimties kaliniai (įskaitant ir asmenis, atliekančius nuobaudą drausminės zonos patalpose) turėtų turėti galimybę kasdien būti lauke. Taip pat savaime suprantama, kad buvimo lauke vietos turėtų būti pakankamai erdvios ir, kur įmanoma, turėtų būti pavėsinės.

49. Patogus ir tinkamas tualetas bei higienos užtikrinimas - tai esminiai žmoniškos aplinkos elementai.

Šiuo klausimu CPT privalo pažymėti, kad jis nepalankiai vertina kai kuriose šalyse pastebėta praktiką, kai kaliniai tuštinasi į kameroje laikomus kibirus (kurie vėliau nustatytu laiku yra "išpilami"). Kameroje (pageidautina, jog tai būtų atskira patalpa su sanitariniais įrengimais) turėtų būti įrengtas tualetas arba nustatyta tvarka, pagal kurią kalinius, kuriems reikia pasinaudoti tualetu, būtų galima bet kuriuo metu (taip pat ir naktį) nedelsiant išleisti iš kamerų.

Be to, kaliniai turėtų turėti pakankamas galimybes naudotis dušo ir vonios patalpomis. Taip pat pageidautina, kad kameroje būtų tekantis vanduo.

50. Reikėtų papildomai pažymėti, kad CPT ypatingai neramina tokie atvejai, kai ta pati įstaiga yra perpildyta, joje nepakanka režiminės veiklos ir sanitarinių įrengimų. Bendras tokių sąlygų poveikis gali būti ypatingai žalingas kaliniams.

51. Kaliniams taip pat labai svarbu palaikyti gerus ryšius su laisve. Visų pirma, kaliniui turi būti suteiktos galimybės išsaugoti ryšius su šeima ir artimais draugais. Turėtų būti vadovaujama principu skatinti ryšius su laisve; taikant bet kokius tokių ryšių apribojimus, turėtų būti atsižvelgiama tik į saugumo sumetimus arba turimus resursus.

CPT šiuo klausimu norėtų pabrėžti, kad reikėtų šiek tiek lanksčiau taikyti pasimatymų ir skambinimo telefonu taisykles kaliniams, kurių šeimos gyvena toli (ir todėl reguliarius pasimatymai yra neįmanomi). Tokiems kaliniams, pavyzdžiui, galėtų būti leidžiama keliems pasimatymams skirtą laiką išnaudoti per vieną pasimatymą ir/arba galėtų būti suteikiamos palankesnės sąlygos skambinti šeimoms telefonu.

52. Savaime suprantama, kad CPT rūpi ir konkrečios problemos, su kuriomis gali susidurti tam tikros kalinių kategorijos, pavyzdžiui, moterys, nepilnamečiai ir užsieniečiai.

53. Įstaigų darbuotojams kartais gali tekti panaudoti jėgą, o ypatingais atvejais smurtaujantiems kaliniams suvaldyti net gali prireikti panaudoti fizinio sutramdymo priemonės. Tokiais atvejais neabejotinai padidėja tikimybė, jog su kaliniais gali būti netinkamai elgiama, todėl yra reikalingos konkrečios jų apsaugos priemonės.

Kalinys, kurio atžvilgiu buvo panaudotos prievartos priemonės, turėtų turėti teisę į tai, kad jį nedelsiant apžiūrėtų, o, jei reikia, ir gydytų gydytojas. Apžiūra turėtų būti atliekama negirdint ir, pageidautina, nematant kitiems pareigūnams, o jos išvados (įskaitant ir bet kokius svarbius kalinio pareiškimus ir gydytojo išvadas) turėtų būti oficialiai užrašomos; kalinys turėtų turėti galimybę su išvadamis susipažinti. Ypatingais atvejais panaudojus fizinio tramdymo priemonės, atitinkamas kalinys turėtų būti nuolatos stebimas medikų. Be to, fizinio tramdymo priemonių taikymas turėtų būti kaip įmanoma greičiau nutrauktas; jokių atvejų šios priemonės neturėtų būti taikomos arba jų taikymas pratęsiamas kaip drausminė nuobauda. Baigiant, pabrėžtina, kad kiekvienas jėgos prieš kalinius panaudojimo atvejis turėtų būti registruojamas.

54. Efektyvios skundų tikrinimo ir inspektavimo procedūros - tai svarbiausia kalinių apsauga nuo netinkamo elgesio jų atžvilgiu. Kaliniai turėtų turėti plačias galimybes pateikti skundus įkalinimo įstaigų sistemos, tiek ir kitiems kompetentingiems organams. Jie taip pat turėtų turėti galimybę konfidencialiai pasimatyti su atitinkama pareigūnu. CPT mano, jog ypatingai svarbu, kad kiekvienoje įstaigoje reguliariai lankytusi nepriklausomi organai (pvz., inspektorių taryba arba priežiūrą vykdančios teisėjas), kurie būtų įgalioti nagrinėti kalinių skundus (o jei reikia, ir imtis atitinkamų priemonių) bei inspektuoti įstaigos patalpas. Be kita ko, tai gali vaidinti svarbų vaidmenį šalinant tarp pataisos įstaigas vadovybės ir konkretaus kalinio arba bendrai visų kalinių iškylančius nesutarimus.

55. Tiek kalinių, tiek ir pataisos įstaigos darbuotojų labai yra svarbu, jog būtų oficialiai nustatytos ir praktikoje taikomos aiškios drausminės taisyklės; jei jos nėra pakankamai aiškios, iškyla neoficialių (ir nekontroliuojamų) santykių grėsmė. Drausminės procedūros turėtų užtikrinti kaliniams teisę pasiaiškinti dėl jiems inkriminuojamo pažeidimo ir bet kokias paskirtas nuobaudas apskųsti vyresniems pareigūnams.

Be oficialių drausminių procedūrų dažnai egzistuoja ir kita tvarka, pagal kurią drausmei/saugumui užtikrinti (pvz., “tvarkai” įstaigoje palaikyti) kalinys gali būti priverstinai atskiriamas nuo kitų kalinių. Kartu su tokiomis procedūromis turėtų veikti ir efektyvios apsaugos garantijos. Kaliniui, jei to nedraudžia saugumo reikalavimai<sup>1</sup>, turėtų būti pranešama apie priežastis, dėl kurių prieš jį buvo imtasi tokių priemonių; jam turėtų būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę tuo klausimu ir apskųsti skirtą nuobaudą atitinkamam organui.

56. CPT ypatingą dėmesį skiria kaliniams, kurie dėl kokių nors priežasčių (drausminių; dėl jų “pavojingumo” arba “nedrausmingo” elgesio; nusikaltimo tyrimo; jų pačių prašymu) yra laikomi sąlygose, panašiose į esančias drausminėse patalpose .

Proporcingumo principas reikalauja, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp konkrečiu atveju būtinų priemonių ir drausminio režimo paskyrimo, kadangi ši priemonė gali turėti labai žalingų pasekmių asmeniui, kuriam skirta tokia drausminė nuobauda. Tam tikromis aplinkybėmis patalpimas į drausminės zonos patalpas gali virsti nežmonišku arba žeminančiu elgesiu; bet kuriuo atveju, asmuo drausminėse zonos patalpose turėtų būti laikomas kaip įmanoma trumpiau.

Tuo atveju, kai toks režimas skiriamas asmens prašymu, svarbiausia apsaugos garantija yra tai, kad tokiam kaliniui arba pataisos įstaigos pareigūnui kalinio vardu paprašius iškviešti gydytoją, šis nedelsiant turėtų būti iškvieštas medicininei kalinio apžiūrai atlikti. Šios apžiūros rezultatai, įskaitant ir išvadą apie kalinio fizinę bei psichikos būklę bei, jei reikalinga, numatomos tolesnio izoliavimo pasekmės turėtų būti išdėstomos rašytinėje pažymoje, kuri turi būti perduota kompetentingiems įstaigos pareigūnams.

57. Drausmės reikalavimų nesilaikančių kalinių perkėlimas - tai kita CPT dominanti sritis. Kai kuriuos kalinius ypatingai sunku valdyti, ir kartais tokių kalinių perkėlimas į kitą įstaigą gali būti būtinas. Tačiau nuolatinis kalinio kilnojimas iš vienos įstaigos į kitą gali turėti labai žalingų pasekmių jo psichologinei būsenai ir psichikai. Be to, tokiam kaliniui bus sunkiau palaikyti tinkamus ryšius su šeima ir advokatu. Tam tikromis sąlygomis bendras nuolatinio kalinio kilnojimo iš vienos įstaigos į kitą poveikis gali prilygti nežmoniškam arba žeminančiam elgesiui.

---

<sup>1</sup> Vėliau šis reikalavimas buvo reformuluotas taip: kalinys turėtų būti raštu informuojamas apie priežastis, dėl kurių prieš jį buvo imtasi tokių priemonių (išdėstant priežastis gali būti nenurodomos tolios detalės, kurių dėl saugumo sumetimų kaliniui negalima atskleisti).